

Капки дъжд в чаша за вино¹
Кратко изложение на развитието на модерното хайку
Дитмар Таухнер
Превод от английски: Людмила Балабанова

Rain Drops in a Glass of Wine
Dietmar Tauchner

Abstract: *The article is a compendium of the development of modern Haiku. The Shōmon School and the Nippon-ha (Japanese School) have been briefly analysed. The paper surveys two lines in the development of haiku after World War II: the Kyoshi-Line, in which the beauty of Nature is described and the Hekigotō-Line, which has added to perception also knowledge. In conclusion it is formulated that a universal nexus between traditional and modern Haiku is the aesthetic category “yūgen” – the pure life beyond comprehension, the elegant and timeless beauty, the “ingeniously created ambiguity”.*

Key words: *history of haiku, traditional haiku (dentō), modern haiku (gendai), perception, knowledge*

*Хайку избуява върху това, което е ново
Кърай ан Кикаку (1)*

I. Школата на Шьомон – идеалното начало

До известна степен, началото на модерното хайку започва най-вероятно през 17-ти век, чрез хайку поезията, написана от Мацуо Башьо и от поети в неговата школа Шьомон – една форма на поезия, развита с модерни средства, които могат да се идентифицират като такива. Доколкото можем да се съгласим, че терминът „модерно“ се свързва с възможността за „отместване“ на семантично ниво в смисъла на „парадигмата шифт“, Башьо слага началото чрез една многослойна поезия, която до наши дни едва ли е загубила нещо от своята свежест. „Модерност“ означава започване на нова епоха на иновации, една забележима промяна в статуквото – която далеч надхвърля временните модни становища. В тази връзка Башьо подчертава един от най-важните принципи на хайку: *atarashimi*, до който никой дотогава не се е осмелил да стигне, а именно да намери нови обекти за изследване, нови подходи към стари идеи (*honkadori*) и нови теми, както и нови форми.

Башьо изразява този принцип накратко по следния начин: „търси не следите на мъдреците, а това, което те са търсили“ (2).

Например, чрез неговото известно хайку за жабата Башьо въвежда нов обект в хайку поезията, като представя едно земноводно в текста така, както никога дотогава не е представяно. Освен това, той не избягва да пише за коне, които „пишкат“, или за бълхи, на което изтънчените ренга поети гледат

¹ Докладът е четен на първия международен Хайку симпозиум на Австрийското хайку дружество (ÖHG), Виена, ноември, 2014.

неодобрително, като на нещо неприлично, което не е признак на добър вкус. Башьо разширява полето на установените поетически асоциации и по този начин – меко казано – е един авангардист, който е способен тук-там да игнорира метриката 5-7-5 мори, а веднъж дори да напише стихотворение в 10-7-5 метрика (3). Башьо следва естетиката *zoka zuijun* (буквален превод: следвайки съзидателното – бел. пр.), определена в една от неговите инструкции за поезията. „Поетиката на Башьо развива духовен динамизъм с космологична дълбочина” (4).

Школата Шьомон дава възможност хайку поетите да станат отворени за новото, за това, което не е съществувало дотогава и по този начин да построят мост между традиционната и модерната форма.

II. *Nippon-ha* (японската школа) – историческото начало

Погледнато исторически, модерното хайку, познато като *gendai* (на японски „модерен, съвременен”) започва с Масаока Шики и неговата *Nippon-ha* в началото на 20-ти век. Шики преименува тристишието „хокку” (първата строфа на ренга) в „хайку”, като по-този начин реализира окончателното отделяне от ренга, така че хайку да се превърне в жанр със собствени права. Най-известният и най-ефективен съвет в историята на хайку поезията идва от Шики и носи името *shasei*, скици от живота, а възприемането му би трябвало да води до възможно най-голямата обективност. Едно кредо, което Шики, космополитно настроеният фен на бейзбола, заема от европейската реалистична живопис и по този начин отваря пътя на затвореното японско хайку към интернационални идеи. Обаче Шики има предвид стила *shasei* преди всичко за начинаещи хайку поети, така че те да могат по-лесно да се освободят от техните мисли и фантазиите на егото. Башьо предлага нещо подобно със съвета: „Учи се за шотландския бор от шотландския бор” (5).

Шики преподава стила *shasei* на един начинаещ поет, който в последствие рано или късно ще стигне до своеобразен „разширен реализъм”, а след това и до правдивост, която не е буквализъм (6).

Това е толкова важно, за да стане ясно, че никога и никъде старите майстори не са изисквали да бъдат следвани строги правила или да се спазват неприкосновени закони, и никога не е имало твърдение, че потопяването в реалността трябва да е управляващо. В техните стихотворения те (старите майстори) дават повече или по-малко ангажиращи насоки как един хайку адепт може да развие и засили своята собствена способност за възприемане и своята собствена естетика. **В този смисъл хайку правила не съществуват: има единствено многослойна поезия на различните хайку школи.** Няма ортодоксално хайку. Казано накратко и с прости думи: ако един хайку адепт търси по-субективна форма в хайку, той може да се чувства по-близко до традицията на Исса; обаче, ако той е пробуден и има усет за новото по отношение на установеното, тогава той ще се чувства много повече у дома в школата на Башьо Шьомон.

Най-важните последователи на Шики са Такахама Кьоши и Кавахигаши Хекигото. По време на Втората световна война първият е смятан за консервативна личност в хайку, тъй като неговото мнение е, че хайку може да се занимава поетически само с „цветя и птици” (*kachô fûyui*), че всички други теми, като

социални, политически и други такива нямат място в хайку. Един поет трябва не само да пресъздава природата по обективен начин, но и да ѝ се възхищава и да я почита (7). Кавахигаши Хекигото обаче е ангажиран с една реалност с по-широк обсег и нейното дълбоко и многостранно възприемане, както и със сугестивната сила на хайку. Той се стреми към „една хармонична връзка с Вселената”(8).

III. Възприятие + Познание = Действителна реалност?

След Втората световна война се появяват много нови посоки на развитие и се основават нови школи, които се характеризират преди всичко със силно въвлечане на човешкото, а не вече само с наблюдение на природата (9).

Накратко, хайку следва две разклоняващи се посоки: „линията на Кьоши”, в която е описвана и почитана красотата на природата и в която наблюдателят е още дете, високо пет фута, както отбелязва Башьо, и се е оттеглил от всички други събития; и още „линията на Хекигото”, която включва както човечеството (като има предвид всички човешки същества, наред с политическия хаос), така и динамика в стихотворенията, като по този начин се отделя до известна степен от съзерцателната форма на хайку. „Линията на Хекигото” прибавя и познанието към възприятието. Ето един прост пример, който илюстрира разликата: „слънцето изгрява” е възприятие, което обаче противоречи на нашето познание, че слънцето не изгрява, а земята е тази, която се върти.

Примери на поезия, която стига отвъд простото възприятие, са всички, които престъпват пределите на сензорното възприятие и тематизират преживявания, които не са непосредствено свързани с него. „Поезията на познанието” се отделя от следването на момента, развивайки едно „шесто сетиво”, което може да бъде разбирано като сбор от преживяванията на човешкото познание, и включва историческо време, такова като физическото пространство-време.

По такъв начин хайку поезията от линията на Хекигото не е вече невинна; тя е скочила в „златното езеро” на човешките договорености. Тя е научила кое е грозно и кое е красиво. Тя познава природата и това, което е създадено от нея. Тя познава историята и знае, че тя е повече от приказка за „лека нощ”. Тя включва реалното точно толкова, колкото и абстрактното, тъй както и според Хегел „простотата” е цялостна.

Според Томас Ман *Wirklichkeit* (реалност + въображение) е „това, което е ефективно” (10). Така *Wirklichkeit* се простира по-далеч от реалността на обектите и интегрира сюрреалното, сънищата, виденията и фантазиите.

Wirklichkeit (понятие, стигащо отвъд простите скици от живота) и *Wirkung* (ефективна реалност) са двете централни концепции на модерната хайку поезия. От това произтича и следващата формула:

Възприятие + Познание = Ефективна реалност (11)

IV. Традиционно (*dentô*) срещу модерно (*gendai*)

В какво отношение се различават традиционното и модерното хайку? Какви връзки има между старото и новото? Преди всичко трябва да се спомене, че

поезисът на различните школи определя хайку, като отчита съответните епохи. Независимо от това могат да се намерят някои фундаментални разлики и съответствия.

Хайку, по време на идеалния период преди превръщането му в модерна поезия, може да бъде характеризирано чрез следните отличителни белези:

1. Сезоните на годината и посвещение на природата (*kigo*).
2. *Kireji* (разрязваща дума).
3. Няма фиксиран традиционен протокол, но има канон от теми
4. Установени връзки

Модерното хайку се характеризира в частност от следните основни черти:

1. Емоционално наситената концепция на ключовите думи (*muki*); *kigo* не е задължително.
2. Въвличане на човешкото (познанието и действителността на човешкия род).
3. Няма фиксиран канон от теми, което е ново (*atarashimi*) като предизвикателство и като търсене.
4. Разделяне и прекъсване на връзката (формално и семантично), което не води до нови връзки

V. *Yûgen* – „Ароматът на хайку”

Какви връзки има между традиционните и модерни форми на хайку? Със сигурност краткото съдържание на формата (*katakoto*, чувството за фрагментарен език), което не обхваща жизнено важна гледна точка, а предполага само да се остави пространство за реципиента. Хайку, старо или ново, сочи по посока на луната, за да покани читателя да я открие сам. Едно сполучливо хайку започва, когато свършва, и читателят може да остави своите асоциации да се движат свободно. Съкращаването или компресирането (*shibumi*), което е необходимо, освобождава от заслепяващи аксесоари и закръпващи стихове. Към това, всяко хайку, старо или ново, се нуждае от съпоставяне (*haigô*) на две нива, което описва или загатва връзката между два елемента (12). Хайку стихотворенията установяват взаимоотношение, в което елементите се съпоставят. Хайку е „ориентирано към взаимовръзка стихотворение”, то предполага възможни нови връзки и взаимоотношения между хора и явления.

Във връзка с това Башьо казва: „*sabi* е вкусът на хайку” (13). Може би е възможно в този смисъл да говорим за „аромата на хайку” като универсално свързващо звено между традиционното и модерното хайку, като имаме предвид „*yûgen*”, „мистериозния”, неуловим, чист живот отвъд разбирането, изтънчената и безвременна красота, „умно създадената загадъчност” (14).

Всяко хайку, което ни е очаровало за дълго време, съдържа нещо тайнствено, мистериозно; нещо, което не може да бъде уловено, но може да бъде почувствано – безвремието, или както казва Башьо: „това, което е непроменливо, е в себе си непрекъснато променящо се” (15).

Сходствата между традиционното и модерното хайку могат да бъдат изброени, както следва:

1. Директен и компресиран език (*katakoto & shibumi*)
2. Индиректно изразяване на идеята (*yakusoku-goto*)
3. Съпоставяне (*kire, haigô*)
4. Ароматът на хайку (*yûgen*)

Надявам се, че в този кратък текст съм дал на читателя някои ориентировъчни опорни точки за разбиране на контраста и флукуациите между традиционните и модерни форми на хайку. Иновациите на днешния ден са базата на традицията на утрешния. Хайку сега е в една еволюционна фаза, то иска да ни омагьоса и да бъде действено, игнориращо школи и рутинни практики. Хайку е стихотворение на взаимовръзките, една от които е например взаимовръзката между възприятие и познание, реализираща една по-широка и действена реалност.

Източници:

- (1) Ekkehard May (Hsg.), *Shômon II*, 'sche Verlagsbuchhandlung, Mainz, 2002
- (2) Dietrich Krusche (Hsg.), *Haiku - japanische Gedichte*, München, 1994
- (3) Ban'ya Natsuishi, *Modernity and Anti-urbanism in Matsuo Basho*, Kadô 3/1, Juni 2014
- (4) Ban'ya Natsuishi, *Modernity and Anti-urbanism in Matsuo Basho*, Kadô 3/1, Juni 2014
- (5) Robert Hass (Hsg.), *The Essential Haiku - Versions of Bashô, Buson & Issa*, HarperCollins, New York, 1994
- (6) Lee Gurga, *Haiku: A Poet's Guide*, Modern Haiku Press, Lincoln, IL, 2003
- (7) Udo Wenzel, *Haiku am Scheideweg*, Haiku heute-Jahrbuch 2005, Tübingen, 2006
- (8) Udo Wenzel, *Haiku am Scheideweg*, Haiku heute-Jahrbuch 2005, Tübingen, 2006
- (9) Toshio Kimura, *The Haiku Universe for the 21st Century, Japanese Haiku 2008*, Gendai Haiku Kyokai, Tokyo, 2008
- (10) Thomas Mann, *Doktor Faustus*, S. Fischer Verlag, Frankfurt, 1960
- (11) *Wirklichkeit*: real/concrete + abstract and imagination. *Realität*: only real not abstract; restricted to the world of objects.
- (12) Dietmar Tauchner, *Frogpond*, 36:3, Fall 2013
- (13) Robert Hass (Hsg.), *The Essential Haiku - Versions of Bashô, Buson & Issa*, HarperCollins, New York, 1994
- (14) Hiroaki Sato, *Snow in a Silver Bowl - A Quest for the World of Yûgen*, Moon Press, Winchester, VA, 2013
- (15) Haruo Shirane, *Traces of Dreams*, Stanford University Press, Stanford, CA, 1998

Dietmar Tauchner, born in 1972 in Austria, lives & works in Puchberg & Vienna, as social-worker, author and passionate traveller and trekker & yoga teacher. His work has been published in five books and in various magazines & anthologies worldwide.